

ALEXANDRU BURLACU

Institutul de Filologie
(Chișinău)**PUNCTUL DE VEDERE ÎN PROZA
LUI SPIRIDON VANGHELI**

Abstract. In literature, told from the human point of view, everything or almost everything was said. For centuries the world is seen and interpreted by the eye and the mind of a writer usually burdened by life experience, by the man with a master's authority and owner of absolute truth, not seldom, in terms of dystopia that foreshadow heaven on earth. The outlook of man has been dominant in philosophy, literature, and arts for hundreds of years.

Keywords: point of view, literature for children, subversive literature.

În literatură, din punctul de vedere al omului, s-a spus totul sau aproape totul. De-a lungul secolelor lumea e văzută și interpretată cu ochiul și cu mintea, de obicei, ale scriitorului împovărat de experiența vieții, de bărbatul cu autoritate de stăpân și deținător al adevărului absolut; nu rareori, din perspectiva unor utopii ce prevestesc raiul pe pământ. Viziunea bărbatului e dominantă în filozofie, literatură, arte plastice etc. pe timp de sute și sute de ani.

De la metamorfoza bine cunoscută din „Măgarul de aur” de Apuleius până la transformarea șocantă a lui Gregor Samsa, dezumanizat într-o gănganie înspăimântătoare, tot universul existențial este tratat cu ochiul de expert al bărbatului. Cu cât mai bogată ar fi fost literatura, cultura, dacă s-ar fi impus și punctul de vedere al femeii, al copilului, este greu de imaginat. Nu vrem să facem o apologie a punctului de vedere, dar astăzi interesează în mod deosebit viziunea nouă asupra universului.

În proza lui Vangheli lumea maturului, viziunea omului atoateștiutor este răsturnată și rivalizată de perspectivele copilului descoperitor al „Țării minunilor”. Ca niște Columbi ai unor spații neexplorate, Radu, Guguță sau Ciuboțel devin cercetătorii inocenți ai unei lumi de poveste. Prozatorul e fascinat de noul punct de vedere, luând de mână mai întâi pe băiețelul din coliba albastră, primul emul al lui Vangheli, care, ca orice românaș, e născut poet. Câtă prospețime și farmec emană aceste micropoeme:

„Rodica e nouă, nu demult am adus-o acasă. Am dat pe dânsa flori. Eu un braț și tata un braț. Rodica e mică, dar poate să râdă singură. Are și două urechi. Cu dânsel încâlzește perna”,

sau: „Rodico, ia ce-i bine! Când eu sunt lângă tine – și tu ești lângă mine!”,

sau un alt poem într-un vers: „Iazul stă toată ziua în apă și se scaldă”.

Într-o lume animată, viziunile copilului, de obicei, sunt concurate polifonic de vocile și perspectivele omului de zăpadă, a mînzului, a cocostârcilor, a Guguței, a stelei, a piticilor, a lui Grăia-Singur, a lui Titirică, a Mătușei Dalba și a lui Moș Dalbu, a morarilor de-o Șchioapă, a Ghiocicăi, a câinelui Faraon, a mamei pe care o privește din turnul dorului și a tatei pe care îl ia cu ciuboplanul, dar despre care gazeta din Bălți scria (un alt punct de vedere) că deasupra orașului a trecut o farfurie zburătoare și așa mai departe.

Jocul perspectivelor e dominat însă de privirea naratorului omniscient și omniprezent care se identifică, până la un punct, cu Guguță, un contemplativ hulpav de aventuri și isprăvi. Lumea e scrutată din ciuboplan, din turnul dorului, cu binoclul, de unde și nenumărate scene memorabile. De aici și o exemplară *ars combinatoria* a narațiunii ca reprezentare și a narațiunii ca expunere, a analepsei cu prolepsa, a elipsei, a dilatării, a rezumatului narativ etc., etc.

Dar, dincolo de toate acestea, anume în răsturnarea viziunilor stă tot farmecul prozei lui Spiridon Vangheli, care, centrată pe deformările realității în sens hiperbolic sau litotic, probează însemne certe ale unei transfigurări poetice moderne. Vangheli recunoaște o singură dictatură, dictatura frumosului, a autenticului în fantastic. În elogiul frumosului se află particularitatea fundamentală a prozei sale, de altfel, o calitate ce sare în ochi la prima vedere.

Literatura vremii, suprapopulată de octombrei și pionieri, care trebuiau să credibilizeze dogmele regimului, se complăcea în subiecte și precepte realist-socialiste. Cu rușine ne amintim aici de vigilentul și faimosul Fofo, de celebra nepoțică învățând carte pe bunica, de „Moscova iubită, mândră capitală” etc., din care am putea reconstitui o adevărată arheologie a deviantului, a anihilării metodice a identității noastre naționale.

Lumea fictivă a unei asemenea literaturi e dominată de niște venetici (de alde Tania Ivanova), de niște mici și adevărați „comisari” ai literaturii oficiale (de genul lui Pavlik Morozov), eroi și exponenți ai unei vieți noi, educați nociv în spiritul fratelui mai mare: moldovanul trebuie să fie ascultător, inert, să-și știe bine locul. În contextul unei literaturi oportuniste, un Guguță sau un Ciuboțel, dar și alți prieteni ai lor sunt, într-un fel, niște intruși care compromit sau, mai degrabă, ar încerca să prostească sistemul. De remarcă că, deși era de al nostru, Guguță, cu sau fără voia lui Vangheli, arăta ca un cretin care terorizează pe cei din jur cu felul său de a fi, cu frumosul și bunătatea sa insuportabilă. Guguță ajunge, în ultimă instanță, purtătorul firesc al specificului național, iar într-un regim totalitar tocmai naționalul necontrafăcut devine, din oficiu, un element subversiv. Iată de ce Guguță și prietenii săi vor răzbate cu greu în viața literară și în manualele școlare, căci ei își „oficializează” existența fie dintr-o inerție, fie în urma unor metamorfoze și destindări ale sistemului.

Oricum, în zadar ați căuta în opera sa octombrei, pionieri și partizani. Guguță rămâne neam cu Trofimaș al lui Druță, cu Isai al lui Beșleagă, e un fel de Serafim al lui Vasilache la vârsta inocenței, de altfel, toți aceștia înrudiți genealogic cu Nică al lui Ștefan a Petrei.

Înzestrat cu un har deosebit și o sensibilitate rară, Domnia Sa ne-a dat cel mai frumos și complex „mit al copilăriei”, pe care Mihai Cimpoi îl califica drept un mare mit al literaturii basarabene, un mit al paradisului pierdut. Copilul lui Spiridon Vangheli ca *homo ludens*, cum s-a observat, este „un om deplin”, el este candidul, ingenuul, e și o expresie esențializată a unui eticism ardent. Într-un univers al înstrăinării, copilul lui Vangheli nu e un abulic chiar dacă se mișcă într-o lume virtuală, într-un spațiu miraculos și securizant, cu nume de poveste: Trei-Iezi, Pitpalac, Cucuieți etc.

E o mare taină cum Guguță a „cucerit” Europa, alte continente. Într-un interviu, acordat unei reviste daneze, la întrebarea – „Care e secretul că Guguță a devenit atât de popular în lume?” – scriitorul se destăinuia: „Guguță nu-mi spune nici mie toate secretele sale. Mă bucur, desigur, că el vorbește astăzi peste 30 de limbi. Însă, vă rog să mă credeți, dacă aș fi știut dinainte că el va apare în America, va fi tălmăcit în Japonia – asta, se prea poate, m-ar fi încătușat întrucâtva în lucru. Atunci nu mă gândeam ce interese au copii de pe un continent și care sunt problemele lor pe alt continent. Am scris, pur și simplu, despre copilul care sălășluia în sufletul meu. Drept că la «Guguță» am lucrat ani de zile și m-am deprins cu el într-atât că mai apoi nu puteam ieși de sub căciula sa. Când am scris «Steaua lui Ciuboțel», abia atunci mi se pare că am ieșit din acel câmp de gravitate”.

Astăzi Guguță și Ciuboțel au câștigat o faimă fără precedent. „Isprăvile lui Guguță” și „Steaua lui Ciuboțel” sunt traduse în engleză, franceză, germană, rusă, ucraineană, cehă, slovacă, japoneză, chineză, armeană, letonă, maghiară, bielorusă, turcă, lituaniană, bulgară, finlandeză, estonă, arabă, georgiană, hindi, italiană ș.a. în tiraje de ordinul milioanei. Anume prin Guguță, afirma Grigore Vieru, obținem cea mai strălucită izbândă a scrisului nostru pentru copii. „Guguță e un Făt-Frumos al nostru. Ciuboțel, Grăia-Singur, Titirică... sunt ca și Guguță, expresia copilăriei adevărate, nefalsificate literar, purtătoare a frumosului și a libertății interioare... Iată de ce opera acestui mare scriitor pentru copii va fi mereu și cu același interes citită și de copii, și de omul matur”.